

Si no hi ha acció, no hi ha verb

JOSEP ESPUNYES

D'ençà d'uns pocs anys, a la ruralia hi ha desaparegut tot un seguit de formes de vida i de treball que, de ben segur, no s'hi tornaran a repetir mai més. Pertot, la tracció mecànica ha substituït la força animal, la granja de porcs o d'aviram ha reemplaçat la cort i el galliner de casa, la paret de blocs i totxos ha bandejat la paret de pedra o de tàpia, la calefacció de gas o de gasoil ha ocupat el lloc del foc a terra, el motocultor ha arraconat la fanga i l'aixada... Conseqüentment, aquesta desaparició de velles formes de vida i de treball ha comportat la desaparició o la reculada, en la parla viva, d'una bona part del llenguatge que els era inherent; un llenguatge que la gent —diguem-ne granadeta— encara coneixem o ens és familiar, mentre que per als joves de trenta anys en avall és com si sentissin ploure. Ells s'entenen més de termes informàtics com ara *clicar*, *piular* (en el twitter), *penjar* (un article), *baixar* (una foto)...

Vegeu, tot seguit, una relació de verbs que ja no se senten gens o quasi gens com a exemple del que acabem de dir, amb el benentès que aquesta relació la circumscriu als municipis de Peramola —Castell-llebre, Cortiuda, Nuncarga, Peramola, Tragó— i d'Oliana.

Acabuir: proveir-se d'allò que s'ha de menester perquè no manqui. Avui, la pagesia —sobretot la dels masos, més ben comunicats— no es veu obligada, com passava abans, a acumular teca al rebost en previsió de maltempades hivernals. Verb pràcticament perdut.

Acavallonar: amuntar o apilonar les garbes de deu en deu, formant cavallons. Avui el pagès ja no sega el cereal —blat, ordi, civada— amb volant o dalla, ni lliga garbes: la màquina de segar i batre fa totes dues feines alhora. Verb pràcticament perdut.

Apariar: posar en bon estat una cosa que estava espatllada, malmesa. Avui, i potser pels anys de bonança econòmica que la societat ha viscut, a pagès no s'aprofiten tant les coses —roba, calçat, eines— com es feia abans. Verb en franca regressió, desplaçat per *arreglar*.

El verb *adobar*, sinònim de *apariar*, presenta el mateix procés.

Apollicar: anar a jóc les gallines, ajocar. Avui, ben poca gent en cria: els ous que consumim són quasi tots de granja. Verb pràcticament perdut.

Balandrejar: moure's alternativament cap a una banda i l'altra, com per inseguretat d'equilibri. Com que la sola dels vials d'avui és molt més bona que no era la d'abans, plena de trilles, i la roda de pneumàtic és molt més ampla que la llanta de ferro dels carruatges passats, els vehicles de transport actuals ja no balandregen tant com

ho feien els carros d'ahir, sobretot si anaven carregats d'herba o de garbes. Verb pràcticament perdut.

Birbar: arrencar les males herbes d'un hort, d'un sembrat... Avui el que s'estila per a combatre les males herbes dels conreus són els pesticides. Verb pràcticament perdut.

Boïgar: cremar boïcs en un tros per escampar-hi després la terra cremada i la cendra que deixaven a tall d'adob. A part de la femta animal que produeixen les granges de pollastres, de porcs i de vaques, avui la pagesia disposa d'un ventall d'adobs en el mercat francament extens si li convé adobar la terra que conrea. Verb pràcticament perdut.

El boïc era un feix de llenya i brossa que es colgava a terra —tret d'una petita boca, dita el forat d'encesa—, s'hi calava foc i es deixava cremar en somort fins que es consumia.

Capolar: tallar en trossets petits, i, en sentit figurat, matar. Avui gairebé ningú no mata animals a casa seva, com

Un carro amb l'animal, i els dos carreters amb barret de palla. Avui, una imatge insòlita (arxiu Josep Espunyes)

es feia abans: conills, pollastres, xais, porcs... Verb pràcticament perdut.

El verb *peçolar*, sinònim de *capolar* en el sentit figurat de matar, presenta un procés semblant.

Carrejar: tragar amb carro. Avui el carro és un vehicle que la pagesia ja no fa servir —s'ha convertit en una peça de museu—, substituït pel remolc arrossegat per un tractor. Verb en franca regressió, desplaçat per *portar*, *transportar* o *remolcar*.

Empaitar: encalçar, seguir (algú o alguna cosa) per atrapar-lo. Avui pocs pagesos han d'empaitar algun cap de bestiar díscol pel terme com havien de fer abans: no en tenen, i si en tenen, com és ara vacum, el tenen en un espai tancat. Els únics que mantenen viu aquest verb són el caçadors quan van a caçar el porc fer, perquè de vegades, si li tiren i saben que l'han ferit, encara l'«empaiten». Verb en franca regressió, desplaçat per *perseguir*.

Emprimar: llaurar a la primavera els trossos de conreu que es deixaven reposar any per altre, a fi de matar les males herbes que hi creixien —cugula, draülls, matacristos, corviells—, una feina que avui ja fan els pesticides, com s'ha dit en *birbar*.

Avançat l'estiu, s'hi feia una segona llaurada, amb la mateixa finalitat, que rebia el nom de *mantornar*. I si amb dues llaurades no n'hi havia prou per a deixar la terra neta, encara se n'hi feia una altra, que rebia el nom de *tercejar*. Tres verbs, *emprimar*, *mantornar* i *tercejar*, pràcticament perduts.

Engargamellar: engargallar o engargullar, fer empassar a la força. Avui ben pocs pagesos tenen gallines i galls, com s'ha dit en *apollicar*, dos caps d'aviram que abans eren obligats a sobrealimentar-se: la gallina, quan covava, perquè tingués més virtut a l'hora d'escalfar els ous, i el gall, perquè es fes més de pressa. Verb en franca regressió, desplaçat per *fer empassar*.

A la gallina, quan era lloca, el producte que se li solia engargamellar més era faves estovades amb vi, o senzillament pa amb vi. Als pollets, en canvi, se'ls donava pa sucats amb llet. Abans la pagesia hi tenia molta fe, en les virtuts del vi i de la llet, però sobretot en les del vi.

Escabotar: esverar-se de mala manera un escabot¹ de xais, ovelles o cabres. Avui, de xais, ovelles o cabres hi ha ben poques cases que en tinguin, mentre que abans n'hi havia ben poques que no en tinguessin. Verb pràcticament perdut.

El verb *esfuriar*, sinònim de *escabotar*, presenta un procés semblant, amb el benentès que *esfuriar* s'aplicava més a les esverades de bèsties de càrrega: mules, matxos, rucs, cavalls...

Escassar: treure les branques sobreres, malaltes, mortes, d'un arbre, a fi de donar-li una forma determinada i que faci fruita de qualitat. Avui, perdudes les grans oliveredes del terme i un bon ramat d'arbres fruiters, a favor de trossos replanats i més extensos, la pagesia conrea ben pocs arbres. Verb en franca regressió, desplaçat per *podar*.

Espellofar: llevar les fulles de les pinyes del blat de moro, a fi de fer-lo assecar. Avui la majoria de pagesos que cultiven blat de moro ja no el deixen granar: l'embalen directament al tros per al consum del vacum. I si el deixen granar, és la recollectora de blat de moro la màquina que l'esgrana mentre el sega. Verb pràcticament perdut.

Estellar: esmicolar troncs fent-ne estelles per a cremar. Avui, com que ja no queden gaires cases amb foc a terra, ben poca gent fa estelles. Verb en franca regressió, desplaçat per *tallar*.

El verb *asclar*, sinònim de *estellar*, presenta un procés semblant.

Estionar: remoure els tions del foc perquè aquest cremi més bé. Com s'ha dit en *estellar*, de foc a terra en poques cases n'hi ha. Verb pràcticament perdut.

Fangar: girar, remoure, la terra de conreu amb la fanga. Avui no hi ha cap hortolà que fangui, atès que la fanga, com el carro, ha passat a ser una peça de museu. De fet, remoure la terra s'ha convertit en feina de motocultor, fins al punt de deixar ermar el conreu si no s'hi pot entrar amb aquesta màquina automotora o amb un tractor. Verb pràcticament perdut.

Feixinar: fer feixos de llenya, especialment prima; una feina que més que res feien els fornars quan es tallava un bosc a fi d'acabuir brancatge per tal d'escalfar el forn. Avui, no creiem que hi hagi cap forn que faci feixines: els fornars s'escalfen elèctricament o bé amb els costers —restes que queden d'un tronc en escairar-lo— que els fornars compren a les serradores. Verb pràcticament perdut.

Gadollejar o gadollar: vendre carn d'amagat, de contraban. Avui, com que de gana gana no se'n passa, si més no als nostres verals, és una pràctica que ningú no duu a terme. Verb pràcticament perdut, com el substantiu *gadollaire*, el venedor de carn d'amagat o de contraban.

Granejar: escombrar l'era amb el graner per tal d'arreglar el gra després de la batuda. Avui, com s'ha dit en *acavallonar*, ja ningú no bat a potes: ho fan tot les màquines de segar i batre. Verb pràcticament perdut.

Grifolar: treure brots o grífols els tubercles i bulbs, com ara trumfes, cebes, alls... Avui, per cada pagès que planta trumfes, o cebes, o alls, abans n'hi havia vint. Verb en franca regressió, desplaçat per *grillar*.

Garbejar: tragar garbes del tros a l'era, abans amb àrguens, i posteriorment amb carro o remolc. Avui, com

1. Un escabot és un ramat d'una vintena de caps, a tot estirar, i tant pot ser de xais o cabres com de cèrvols, isards, vaques o vedells.

que les màquines de segar i batre ja ho fant tot, com s'ha dit en *acavallonar*, al pagès no li cal lligar cap garba. Verb pràcticament perdut.

Guspirejar: llençar partícules enceses el foc, és a dir, guspises. Com s'ha dit en *estellar*, si a les cases no hi ha foc a terra, poc que hi pot haver guspis. Verb en franca regressió, i si alguna vegada ve a tomb dir-lo encara és desplaçat pel castellanisme *xispejar*.

El verb *espurnejar*, sinònim de *guspispejar*, presenta un procés semblant.

Porgar: netejar els cereals o llegums passant-los pel porgador. Avui la pagesia jove amb prou feines sap què és un porgador, atès que els cereals els netegen les màquines i de llegums pràcticament no se'n planten. Verb pràcticament perdut.

Sanar: privar un animal —en el nostre cas el porc— dels òrgans reproductors. Avui ben poques cases tenen porcs: es crien i s'engreixen a les granges, i en general no se sanen, perquè així no fan tant greix —ja se sap, la cansalada engreixa! Fins i tot se n'ha perdut l'ofici, de sanar porcs, una feina que anys ha feien els sanadors, desplaçant-se de poble en poble. Verb en franca regressió, desplaçat per *capar* o *castrar*.

Sirgar: treballar fort, amb desfici. Avui, i gràcies a la màquina, la pagesia ja no treballa, en segons quines feines, amb el trinquet i l'exigència que ho havia de fer abans. Verb pràcticament perdut.

Tirassar o **estirassar:** arreplegar el gra de l'era amb el tiràs d'era després de la batuda. Avui, com s'ha dit en *acavallonar*, el pagès ja no sega amb animals ni bat a potes. Verb pràcticament perdut.

En no batre a potes, s'ha perdut l'expressió «fer lloca», que indicava que la batuda del dia no s'havia pogut acabar a causa d'una inclemència del temps, més que res una tronada.

Tondre: tallar arran el pèl o la llana d'alguns animals, com ara xais, cavalls, mules... Avui ben pocs pagesos en tenen, mentre que abans hi havia força cases que, al costat de gossos i gats i de les bèsties de càrrega, tenien un escabot de xais per al consum particular i, si s'esqueia, vendre'n algun. Verb pràcticament perdut.

Torir: el toro muntar la vaca. Avui el ramader prenya les vaques mitjançant la inseminació. Verb pràcticament perdut.

Actualment, fins i tot s'inseminen les truges, amb la qual cosa s'han perdut expressions com ara «La truja va

Arreplec del gra, després de la batuda, per tal de ventar-lo: ell amb el graner, ella amb el tiràs, o estiràs, d'era (arxiu Josep Espunyes)

de verro», o «La verra va de porc», o «Menar la truja, o la verra, al verro». (Quan les truges s'inseminen, s'hi porta el verro perquè la seva presència les inciti més del que ja n'estan.) I com que aquest bestiar ja no copula naturalment en parella, com sempre ho havia fet des que el món és món, també ha reculat força el verb *apariar*, en l'accepció de 'unir sexualment'.

Xurriaquejar o **xurriacar:** pegar als animals amb la xurriaca. Avui, com s'ha dit anteriorment, el pagès ja no treballa amb animals, sinó amb màquines, i per tant ja no fa anar la xurriaca. Verb pràcticament perdut.

La xurriaca, i també xurriaques, era un instrument compost d'un bastó llarg i prim, però resistent, que portava agafada una tira de couro en un cap. Servia per a pegar a les bèsties, o es feia espetegar per a esperonar-les a caminar. La dita «No tothom qui duu xurriaques és carreter», amb el significat que les aparences enganyen, ja no l'entén tothom qui vol.

Una pèrdua curiosa

Que alguns verbs es perdin, perquè l'acció no es practica, com alguns dels que acabem d'esmentar, és força lògic. Ara bé, allò que ja no és tan lògic és que reculin, o bé que es perdin, verbs l'acció dels quals avui es practica molt més que no es practicava abans. Em refereixo a verbs com *sallar* i *brunzir*, ambdós amb una mateixa accepció, 'fer camí veloçment', una cosa que com més va més es fa, sobretot en els camps del motorisme, de l'automobilisme, de la nàutica i de l'aviació. O bé *peüllar*, acció de 'caminar de pressa', també en franca regressió, quan avui veiem caminar, i de vegades de pressa, força més gent que no abans, tant a fi d'esbargir-se com a fi de fer salut. Tres verbs —*sallar*, *brunzir*, *peüllar*— desplaçats per *córrer* i *anar de pressa*.

Dos verbs més en franca regressió, i que designen accions prou vives i notòries, són *empudegar*, 'omplir de pudor', i *tufejar*, 'emanar olor desagradable'. A la ruralia, mai no s'hi

havia sentit tanta pudor —o brasta, o catipén— de femta i purins com avui, sobretot quan el pagès els escampa als conreus a tall d'adob, ni tant de tuf de benzina i de gasoil a conseqüència de la combustió d'un futral de motors. Dos verbs —*empudegar* i *tufejar*— desplaçats, a parer nostre, per un neologisme manllevat del castellà: *fer mala olor* o *sentir mala olor*.

Un altre verb l'acció del qual es duu a terme diàriament a la pagesia, però que avui està pràcticament perdut, és *escorrumflar*, que significa 'munyir un braguer fins a treure'n la darrera gota de llet'². La pèrdua prové, probablement, del fet que avui poca gent muny a mà, sinó amb màquina.

Sis exemples que podríem allargar amb força verbs més, perquè l'acció és la mateixa en el temps, però que van perdent pistonada a poc a poc en la parla quotidiana de la pagesia: *blair*, 'recremar les plantes, pansir-les'; *desllorigar*, 'sortir un os del seu lloc'; *eixarreir*, 'ressecar'; *escantellar*, 'trençar, rompre, una cosa llevant-li el cantell o cantells'; *esquerar*, 'criar, nodrir'; *gabanyar*, 'malmetre, fer malbé'; *gansejar*, 'obrar amb lentitud, treballar de mala gana'; *llescar*, 'tallar en llesques'; *magolar*, 'danyar una part del cos, de resultes de rebre un cop'; *pellucar*, 'prendre coses d'una a una, o a miques, sobretot de cosa de menjar'; *revenxinar*, 'enutjar, irritar fort i visiblement'; *sorollar*, 'fer moure d'un costat a un altre'...

A part la pèrdua de verbs, la pèrdua de substantius que ha patit la llengua de quaranta anys ençà també és grossa. Amb l'agreujant, n'estem segurs, que hi ha paraules que han desaparegut de la llengua viva i no han estat recollides en cap dels nostres diccionaris normatius. Avui poca gent trobaríem al Pirineu que ens sabessin dir, per exemple, el nom amb què es coneixien aquelles extraordinàries parets de tàpia, amb posts o taulons, que mostraven moltes cases i palleres

La pallera de ca l'Antaumora, a Peramola, encara conserva un bon pany de paret de tàpia empostissada (arxiu Josep Espunyes)

de la nostra geografia. Sortosament, l'escriptor Joan Obiols ens diu en l'obra *La gramola* (Garsineu Edicions, Tremp 2009) que «algunes d'aquelles cases —amb referència a Castellbò— llueixen encara avui façanes de fusta vista (o trames de fusta, o creus de Sant Andreu, o tramades en aspa, o façanes amb creu o creuades, o façanes de cairons en aspa, o façanes de cairons vistos, o façanes de palmars o envans, que de totes aquestes maneres les hem sentit anomenar)».

Nosaltres encara hi podem afegir, a aquesta relació, «paret de tàpia empostissada». ◆

2. Una altra acepció de *escorrumflar* és 'posar-se amb tota comoditat, amb plaer, en algun lloc'. ¿Pot provenir, ens preguntem, del mateix fet de munyir? I això perquè, per a munyir bé, també calia seure bé i segur al seient que es feia servir, normalment un escambell.

Premi Ramon Aramon i Serra a la Lleialtat Lingüística

El V Premi Ramon Aramon i Serra a la Lleialtat Lingüística serà concedit el divendres dia 3 de maig del 2013.

El lliurament del guardó tindrà lloc al Centre Moral i Cultural del Poblenou —entitat centenària i sempre molt activa— a les vuit del vespre.

Hi sou tots convidats.

Carrer de Pujades, 176 08005 Barcelona